

Τίτλος: «Η Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα»

Επιστημονική Υπεύθυνη Έργου: Δρ. Λ. Μαράτου-Αλιπράντη, Διευθύντρια Ερευνών Ε.Κ.Κ.Ε.

Συντονισμός Έργου: Κ.Χ. Παπατζανή

Συγγραφική Ομάδα: Λ. Μαράτου-Αλιπράντη, Ε. Βόνδα, Α. Ιορδανίδου, Α. Καπετανόπουλος, Ι. Προφύρη, Α. Σκαντζή

Ερευνητική Ομάδα: Ε. Βόνδα, Α. Ιορδανίδου, Α. Καπετανόπουλος, Ι. Προφύρη, Α. Σκαντζή, Ν. Τσιβίκης

Επίσημη Γλώσσα του Έργου: Ελληνική

Λέξεις-κλειδιά: μετανάστευση, κοινωνικός αποκλεισμός, συνθήκες διαβίωσης, απασχόληση, αγορά εργασίας

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ (Κ.Ε.Θ.Ι.)

Αθήνα, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2006

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η έρευνα με τίτλο: «*Η γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα*» αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση κατανόησης των ιδιαιτεροτήτων της γυναικείας μετανάστευσης στη χώρα μας (σε πανελλήνια κλίμακα) και έχει ως *αντικείμενο* τη διερεύνηση των διαδικασιών άφιξης και εγκατάστασης των γυναικών μεταναστριών, καθώς και των συνθηκών διαβίωσης και απασχόλησής τους στην ελληνική κοινωνία.

Στην έρευνα *επιχειρείται η διερεύνηση*: α) του βαθμού στον οποίο η γυναικεία μετανάστευση μπορεί να χαρακτηριστεί ως ατομική ή οικογενειακή, β) της συμμετοχής των μεταναστριών στον κοινωνικό και επαγγελματικό χώρο, γ) των ευκαιριών και συνθηκών απασχόλησής τους, δ) των εμπειριών τους από τη διαδικασία μετανάστευσης, ε) των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν και στ) των μοντέλων συγκατοίκησης και διαβίωσής τους.

Επιπλέον, η έρευνα *αποσκοπεί*:

- Να εμπλουτίσει τις γνώσεις μας για τη θέση των μεταναστριών στην κοινωνική ζωή, στον εργασιακό χώρο, εξετάζοντας τους παράγοντες και τους μηχανισμούς που επηρεάζουν τη συμμετοχή τους τόσο στην αγορά εργασίας όσο και στην κοινωνική ζωή.
- Να συμβάλει στο σχεδιασμό πολιτικών, με στόχο την αντιμετώπιση των προβλημάτων που οι μετανάστριες αντιμετωπίζουν και βιώνουν κατά την άφιξη και παραμονή τους στη χώρα μας.
- Να αναδείξει τους κύριους άξονες παρέμβασης για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους και τη σταδιακή ένταξη των μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία στο πλαίσιο της προώθησης ίσων ευκαιριών και για τα δύο φύλα.

Στην Ελλάδα δεν έχει πραγματοποιηθεί έρευνα με πανελλήνιο δείγμα και όσες έρευνες έχουν μελετήσει το θέμα της γυναικείας μετανάστευσης επικεντρώνονται σε επιμέρους θέματα. Η διεξαγωγή της παρούσας έρευνας εντάσσεται στο πλαίσιο

της εθνικής και ευρύτερα της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη μετανάστευση και την απασχόληση.

Πληθυσμό της έρευνας αποτέλεσαν γυναίκες ηλικίας 16-77 ετών, σε πανελλήνιο επίπεδο. Το μέγεθος του δείγματος είναι 612 γυναίκες και είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού των γυναικών μεταναστριών, με βάση τα στοιχεία της Απογραφής της ΕΣΥΕ του 2001, στα οποία καταγράφονται αναλυτικά οι επικρατέστερες αριθμητικά υπηκοότητες, σε πανελλήνια κλίμακα. Η αντιπροσωπευτικότητα εξασφαλίστηκε, επίσης, με την ικανοποιητική διασπορά του δείγματος στους νομούς της χώρας, στους οποίους παρατηρούνται τα υψηλότερα ποσοστά συγκέντρωσης των γυναικών μεταναστριών ανά εθνοτική ομάδα. Οι περιοχές διεξαγωγής της επιτόπιας έρευνας ήταν η Αττική, η Κεντρική Μακεδονία, η Πελοπόννησος και η Κρήτη, με υπηκοότητες από την Αλβανία, τη Βουλγαρία, τη Γεωργία, τη Ρωσία, την Ουκρανία, τη Ρουμανία, την Πολωνία, τη Μολδαβία, την Αρμενία και τις Φιλιππίνες, σε απόλυτη αναλογία με την αντιπροσώπευσή τους, τόσο στο σύνολο της επικράτειας όσο και σε κάθε εξεταζόμενη περιφέρεια. Το δείγμα καταρτίστηκε με τη μέθοδο της πολυσταδιακής τυχαίας δειγματοληψίας, με τη χρήση *quota* ως προς τη γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού και την υπηκοότητα, σε αστικές και ημιαστικές περιοχές.

Για τη συλλογή των εμπειρικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των δομημένων συνεντεύξεων με συμπλήρωση ερωτηματολογίου, διάρκειας 20-30 λεπτών.¹ Το ερευνητικό εργαλείο περιλάμβανε 50 ερωτήσεις, όλες κλειστές εκτός της τελευταίας, με σημαντικό αριθμό ερωτήσεων πολλαπλών επιλογών, απαντήσεων ΝΑΙ/όχι, καθώς και ερωτήσεις κλίμακας. Ο τόπος διεξαγωγής των συνεντεύξεων ήταν τα νοικοκυριά των μεταναστριών, καθώς και οι σύλλογοι/κοινότητές τους. Η έρευνα στο πεδίο διεξήχθη από 09/12/2005 έως 20/12/2005. Για την επεξεργασία των στοιχείων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS – V. 14 και ιδιαίτερα η εφαρμογή των General Tables, για την περαιτέρω ανάλυση των μεταβλητών. Από την επεξεργασία προέκυψαν οι βασικές στατιστικές μετρήσεις, οι κατανομές, οι μέσες τιμές και ο έλεγχος του βαθμού σημαντικότητας. Οι διασταυρώσεις έγιναν με βάση τη διερεύνηση των αρχικών υποθέσεων, καθώς και των θεματικών αξόνων του ερωτηματολογίου.

Η διάρθρωση της έρευνας

Στο **Πρώτο Μέρος** παρουσιάζονται τα θεωρητικά ζητήματα και η διεθνής συζήτηση για τη μετανάστευση και τη «θηλυκοποίηση» της μετανάστευσης. Στη συνέχεια, παρατίθενται τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των οικονομικών μεταναστριών που ζουν στη χώρα μας με βάση τα δεδομένα της Απογραφής του 2001 και δείχνουν τις ιδιαιτερότητες του γυναικείου αλλοδαπού πληθυσμού. Επίσης, γίνεται εκτενής αναφορά στο νομικό καθεστώς που προβλέπεται για τον αλλοδαπό πληθυσμό στη χώρα μας (*Κεφάλαια 1, 2, 3*).

Το **Δεύτερο Μέρος** περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου. Αρχικά στο *Κεφάλαιο 4* παρατίθεται η μεθοδολογία της έρευνας πεδίου. Στη συνέχεια, από το *Κεφάλαιο 5* αρχίζει η παρουσίαση των εμπειρικών δεδομένων και αναλύονται τα βασικά χαρακτηριστικά των γυναικών μεταναστριών, προκειμένου να αναδειχθεί το προφίλ των γυναικών μεταναστριών (εθνικότητα, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, εκπαιδευτικό επίπεδο, εργασιακή κατάσταση). Στο *Κεφάλαιο 6* εξετάζονται οι μεταναστευτικές διαδρομές των γυναικών και οι διαδικασίες εγκατάστασής τους στη χώρα μας και αναλύονται οι λόγοι μετανάστευσης, τα

¹ Για τις συνεντεύξεις χρησιμοποιήθηκαν συνεντευκτές/-τριες, με εμπειρία στη διεξαγωγή κοινωνικών ερευνών πεδίου και λόγω των ιδιαιτεροτήτων του πληθυσμού της έρευνας, θεωρήθηκαν επιθυμητά προσόντα των συνεντευκτών/-τριών η προηγούμενη εμπειρία ή γνώση σε ζητήματα φύλου και ευπαθών κοινωνικά ομάδων, καθώς και η γνώση της γλώσσας των ερωτώμενων.

κριτήρια επιλογής, ο τρόπος άφιξης, η προέλευση της βοήθειας κατά την εγκατάσταση και τα σχέδια των γυναικών για το μέλλον. Στο *Κεφάλαιο 7* παρουσιάζονται τα μοντέλα συγκατοίκησης και η σύνθεση των νοικοκυριών.

Οι συνθήκες στέγασης και τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες κατά τη διαμονή τους στη χώρα μας αναλύονται στο *Κεφάλαιο 8*. Επίσης, εξετάζονται οι συνθήκες στέγασης και ο ελεύθερος χρόνος που διαθέτουν. Στο *Κεφάλαιο 9* αναλύονται παράμετροι που συνδέονται με το επίπεδο γνώσης της ελληνικής γλώσσας των γυναικών μεταναστριών και ειδικότερα το ζήτημα της γλώσσας ως παράγοντας ένταξης, οι τρόποι εκμάθησης της ελληνικής και ο βαθμός εξοικείωσης αυτών με την ελληνική γλώσσα.

Τα εργασιακά ζητήματα διερευνώνται στο *Κεφάλαιο 10*, όπου αναλύονται το είδος της απασχόλησης που ασκούν, οι εργασιακές συνθήκες (ζητήματα κοινωνικής ασφάλισης, αμοιβών κ.λπ.), τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο χώρο εργασίας, ο βαθμός ικανοποίησης τους από την απασχόλησή τους και ο τρόπος εξεύρεσης της εργασίας τους. Στο *Κεφάλαιο 11* εξετάζεται το επίπεδο εκπαίδευσης των γυναικών του δείγματος της έρευνας και στη συνέχεια, διερευνάται η σύνδεσή του με την τρέχουσα απασχόληση των μεταναστριών και τα μελλοντικά σχέδιά τους. Τέλος, στο *Κεφάλαιο 12* παρατίθεται ο σύγχρονος προβληματισμός και η συζήτηση για το μεταναστευτικό φαινόμενο και παρατίθενται προτάσεις πολιτικής όπως προέκυψαν από τις απαντήσεις των γυναικών για την καλύτερη διαβίωση και ένταξη των μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία, ενώ η μελέτη ολοκληρώνεται με την παράθεση συμπερασμάτων.

Τα αποτελέσματα της έρευνας

Το προφίλ των μεταναστριών του δείγματος

Οι περισσότερες μετανάστριες κατάγονται από την Αλβανία (67,2%), 11,3% από τις Βαλκανικές χώρες (Ρουμανία, Βουλγαρία), 16,5% από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και οι υπόλοιπες (5,1%) από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες. Οι γυναίκες κατανέμονται ισόρροπα στις ηλικιακές κατηγορίες και οι περισσότερες από αυτές είναι παντρεμένες ή ζουν με σύντροφο, ενώ υπάρχουν και λίγες άγαμες.

Σημαντικές διαφορές, ωστόσο, παρατηρούνται όσον αφορά στην οικογενειακή κατάσταση των γυναικών ανάλογα με την υπηκοότητά τους. Συγκεκριμένα, οι Αλβανίδες είναι σε μεγαλύτερο βαθμό έγγαμες από ό,τι οι γυναίκες που προέρχονται από Βαλκανικές χώρες, όπως επίσης και από αυτές που προέρχονται από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, οι οποίες είναι λιγότερο συχνά παντρεμένες και αρκετά συχνά χωρισμένες ή σε διάσταση.

Επιπλέον, οι περισσότερες γυναίκες μετανάστριες βρίσκονται σε προχωρημένο στάδιο του οικογενειακού κύκλου ζωής, έχοντας η πλειοψηφία από αυτές παντρευτεί και τεκνοποιήσει. Χαρακτηριστικό είναι, επίσης, ότι ο μικτός γάμος είναι συνηθισμένο φαινόμενο ανάμεσα στις γυναίκες αλλοδαπές και συνολικά 1 στις 10 γυναίκες μετανάστριες έχει παντρευτεί σύζυγο άλλης εθνικότητας. Πάντως, στην περίπτωση γάμου με σύζυγο διαφορετικής εθνικότητας, οι γάμοι με Έλληνες κατέχουν την πρώτη θέση και οι διαφορές ανάλογα με τη χώρα υπηκοότητας των γυναικών είναι ενδεικτικές. Η μεγαλύτερη συχνότητα σε γάμους με Έλληνα, παρατηρείται ανάμεσα σε γυναίκες που προέρχονται από την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Εξετάζοντας το επίπεδο εκπαίδευσης των γυναικών του δείγματος διαπιστώνουμε ότι έχουν υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης εφόσον 19,1% από αυτές έχει τελειώσει την 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, 48,5% το Λύκειο (12χρονη), ενώ 26,5% έχει

εκπαίδευση πάνω από 13 χρόνια σπουδών. Οι περισσότερες γυναίκες έχουν φοιτήσει ή έχουν πτυχίο από Παιδαγωγικές Σχολές, από Σχολές Επιστημών Υγείας και από Σχολές του κλάδου των Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, επιβεβαιώνοντας τα διεθνή δεδομένα όσον αφορά στα παραδοσιακά «γυναικεία» επαγγέλματα, ενώ δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με τη χώρα υπηκοότητας αυτών.

Οι μεταναστευτικές διαδρομές των γυναικών

Οι γυναίκες ξεκινούν τη μεταναστευτική διαδρομή τους, συνήθως, από τη χώρα καταγωγής τους, ενώ πολύ λίγες μετανάστριες διέμεναν σε κάποια άλλη χώρα, πριν έρθουν στην Ελλάδα. Χαμηλό, επίσης, είναι το ποσοστό των γυναικών που χρησιμοποίησαν κάποιο ενδιάμεσο σταθμό, πριν φτάσουν στη χώρα μας, με μοναδική εξαίρεση τις γυναίκες με προέλευση από τις Φιλιππίνες, που έζησαν για μικρό χρονικό διάστημα σε κάποια άλλη χώρα.

Τα 2/3 των μεταναστριών ήρθαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, ενώ παρατηρούμε ότι ο χρόνος άφιξής τους διαφοροποιείται ανάλογα με την υπηκοότητά τους. Πρώτες ξεκίνησαν να έρχονται οι γυναίκες μετανάστριες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες, ακολούθησαν οι Αλβανίδες, ενώ πιο πρόσφατη εγκατάσταση εμφανίζουν οι μετανάστριες από τις Βαλκανικές χώρες και την Ανατολική Ευρώπη. Πάντως, από τη στιγμή που φτάνουν στην Ελλάδα, οι γυναίκες παρουσιάζουν την τάση να παραμένουν στη χώρα και δεν διαφαίνονται περιπτώσεις «κυκλικής – προσωρινής μετανάστευσης».

Η μετανάστευση αποτελεί οικογενειακή υπόθεση για την πλειοψηφία των γυναικών του δείγματος, καθώς έρχονται στην Ελλάδα συνήθως μαζί με το σύζυγο ή με κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας. Το οικογενειακό αυτό μοντέλο μετανάστευσης ακολουθούν κυρίως οι γυναίκες που προέρχονται από την Αλβανία και την Πολωνία. Ωστόσο, ένα σημαντικό ποσοστό του συνολικού δείγματος (22,5%) ανέφερε ότι ήρθαν «μόνες τους», επαληθεύοντας έτσι την υπόθεση μας σχετικά με τη «θηλυκοποίηση της μετανάστευσης» και στη χώρα μας. Η τάση αυτή εμφανίζεται, ως επί το πλείστον, ανάμεσα στις γυναίκες που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και από τις Φιλιππίνες.

Μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα και κατά τη διάρκεια της εγκατάστασής τους, οι μετανάστριες δέχτηκαν βοήθεια από «άτυπα κοινωνικά δίκτυα», αποτελούμενα συνήθως από συγγενικά πρόσωπα ή ομοεθνείς. Αντίθετα, λίγες ήταν οι περιπτώσεις γυναικών που δέχτηκαν βοήθεια από φορείς και Κοινωνικές Υπηρεσίες, όπως Δημόσιες Υπηρεσίες, Μ.Κ.Ο., την Εκκλησία ή Συλλόγους μεταναστών/-τριών.

Ο συνηθέστερος λόγος που επέλεξαν την Ελλάδα είναι η παρουσία συγγενικών προσώπων σε αυτή. Ο δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας είναι η γεωγραφική εγγύτητα της Ελλάδας με τις χώρες καταγωγής των γυναικών μεταναστριών από την Αλβανία και τη Βουλγαρία. Τέλος, όσον αφορά στα σχέδιά τους για το μέλλον, οι γυναίκες μετανάστριες παρουσιάζονται μοιρασμένες ανάμεσα στο να μείνουν στην Ελλάδα ή να επιστρέψουν στις χώρες τους, αν και οι απαντήσεις τους διαφοροποιούνται με βάση τόσο την υπηκοότητά τους όσο και τη συνολική διάρκεια παραμονής τους. Έτσι, την επιθυμία να μείνουν για πάντα στην Ελλάδα εκφράζουν συχνότερα οι γυναίκες μετανάστριες από τη Ρουμανία και τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ενώ αντίθετα οι περισσότερες γυναίκες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία σχεδιάζουν να επιστρέψουν στις χώρες τους. Επίσης, οι διαζευγμένες και οι χήρες σκέφτονται σε μεγαλύτερο βαθμό να παραμείνουν στη χώρα μας συγκριτικά με τις παντρεμένες.

Παρατηρείται, ακόμη, ότι οι μετανάστριες με παλαιότερη εγκατάσταση επιθυμούν περισσότερο να μείνουν για πάντα στην Ελλάδα, ενώ οι πιο πρόσφατες μετανάστριες σκέφτονται να γυρίσουν πίσω. Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν ότι η ένταξη στην ελληνική κοινωνία πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό στις γυναίκες με μεγαλύτερη χρονική διάρκεια παραμονής στη χώρα.

Μορφές συγκατοίκησης και οικογένειας

Η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών διαμένει σε νοικοκυριά με παρουσία συγγενικών προσώπων (σύζυγο, παιδιά, γονείς, συγγενείς) και λίγες μένουν μόνες. Το πιο μεγάλο ποσοστό εξάλλου -τα μισά νοικοκυριά- αφορά σε πυρηνικές-συζυγικές οικογένειες (σύζυγος-σύντροφος και παιδιά), ενώ υπάρχουν και αρκετές διευρυμένες οικογένειες με τη συγκατοίκηση τριών γενεών (γονείς/συγγενείς, σύζυγοι και παιδιά), ενώ λίγες γυναικών ζουν μόνο με τα παιδιά τους. Οι μορφές συμβίωσης διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία των γυναικών και την οικογενειακή τους κατάσταση.

Εξάλλου, οι τάσεις που παρατηρούνται, τόσο όσον αφορά στη διαμονή των παιδιών τους, όσο και σε σχέση με τη σύνθεση των νοικοκυριών συνδέονται άμεσα με την υπηκοότητα των μεταναστριών. Για τις Αλβανίδες η μετανάστευση αποτελεί οικογενειακή υπόθεση, ενώ για σημαντικό ποσοστό γυναικών που προέρχονται από τις Βαλκανικές χώρες και την Ανατολική Ευρώπη, η διαδικασία μετανάστευσης αποτελεί προσωπική επιλογή και εμπειρία χωρισμού με τα μέλη της οικογένειάς τους. Στις χώρες αυτές, παρατηρείται συχνότερα αυτόνομη μετακίνηση και εγκατάσταση, ενώ πολλές αφήνουν πίσω σύζυγο και παιδιά και ζουν μόνες. Τα ευρήματα αυτά επαληθεύουν εξάλλου την υπόθεση της παρούσας έρευνας για αυτόνομη μετανάστευση γυναικών και στη χώρα μας.

Συνθήκες διαβίωσης: στέγαση, ελεύθερος χρόνος και προβλήματα στην καθημερινή ζωή

Σε σχέση με τις συνθήκες κατοικίας, η πλειοψηφία των μεταναστριών ζει με ενοίκιο (85,1%), ενώ μόνο το 10.5% διαθέτει ιδιόκτητη κατοικία. Οι γυναίκες από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, την Πολωνία και τις Φιλιππίνες κατοικούν στην εργασία τους, δηλαδή εργάζονται ως εσωτερικές. Οι γυναίκες μετανάστριες διαμένουν στην πλειοψηφία τους σε διαμερίσματα 2-3 δωματίων, ενώ αρκετές οικογένειες με 2-3 παιδιά διαμένουν σε κατοικίες με 1-2 δωμάτια. Η στέγαση είναι δύσκολη σε ορισμένες περιπτώσεις, όπου συνωστίζονται 3 και περισσότερα άτομα σε ένα δωμάτιο.

Αναφορικά με την επιλογή της περιοχής κατοικίας, σημαντικό ρόλο παίζουν τα άτυπα κοινωνικά δίκτυα, ιδιαίτερα για τις μετανάστριες από την Αλβανία και τη Βουλγαρία. Ενισχυμένος φαίνεται ο οικογενειακός πυρήνας, αφού στην πλειοψηφία τους οι μετανάστριες του δείγματος συγκατοικούν με άλλα 2 έως 4 άτομα (80,0%), οι οποίοι είναι σύζυγοι, παιδιά, γονείς και λοιποί συγγενείς. Οι γυναίκες μετανάστριες που ζουν στην περιφέρεια, ζουν σε μικρότερα σπίτια, ενώ στην Αττική στεγάζονται σε μεγαλύτερα σπίτια. Το κόστος του ενοικίου παρουσιάζεται υψηλό σε πολλές περιπτώσεις συγκριτικά με τις αποδοχές των γυναικών.

Σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες μετανάστριες στην καθημερινή τους ζωή στην Ελλάδα, το ενδιαφέρον συγκεντρώνουν δύο κυρίως κατηγορίες:

- προβλήματα γραφειοκρατίας, κυρίως όσον αφορά στην απόκτηση άδειας παραμονής και εργασίας, και
- εργασιακά προβλήματα (δυσκολίες στην εύρεση εργασίας, ιδίως νόμιμης, χαμηλές αποδοχές για τη ζωή στην Ελλάδα, πολλές ώρες εργασίας).

Η έρευνα κατέδειξε, ότι τα προβλήματα αυτά συνεχίζουν να καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις μεταξύ των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστριες, ανεξάρτητα από το χρόνο παραμονής τους στη χώρα, γεγονός που αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την ομαλή ένταξη της πληθυσμιακής αυτής ομάδας. Αξίζει, επίσης, να επισημανθεί, ότι οι γυναίκες μετανάστριες αναφέρθηκαν σε ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά στην αρνητική συμπεριφορά των Ελλήνων. Τέλος, εξετάζοντας τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, σε σχέση με τον τόπο κατοικίας τους, διαπιστώθηκε ότι ενώ στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη) παρουσιάζεται μια μεγαλύτερη συγκέντρωση σε συγκεκριμένα προβλήματα (*κυρίως γραφειοκρατία*), στην ελληνική περιφέρεια ο προβληματισμός των μεταναστριών διαχέεται εξίσου σε περισσότερες κατηγορίες προβλημάτων.

Εξετάζοντας τον ελεύθερο χρόνο των γυναικών μεταναστριών που ζουν στην Ελλάδα με βάση τα περιορισμένα δεδομένα, διαπιστώθηκε ότι μόνο το 1/3 από αυτές διαθέτει ελεύθερο χρόνο για ξεκούραση ή για κάποια δραστηριότητα αναψυχής. Όπως είναι φυσικό, οι οικογενειακές υποχρεώσεις επηρεάζουν και διαφοροποιούν τις παρατηρούμενες γενικές τάσεις. Έτσι, οι ανύπαντρες και όσες έχουν γενικά λιγότερες οικογενειακές υποχρεώσεις φαίνεται να έχουν πιο συχνά ελεύθερο χρόνο. Τα δεδομένα αυτά αντανακλούν τις συνθήκες απασχόλησης, αλλά και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες μετανάστριες, είτε αυτές ζουν με την οικογένεια και τα παιδιά τους είτε όχι, ώστε να ανταποκριθούν στους πολλαπλούς ρόλους και να επιβιώσουν στη χώρα υποδοχής.

Η γνώση της ελληνικής γλώσσας – Μελλοντικά σχέδια

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, διαπιστώθηκε ότι σχετικά με την κατανόηση και την ομιλία, μεγαλύτερη ικανότητα έχουν οι Αλβανίδες μετανάστριες, ενώ ακολουθούν οι γυναίκες από τις Βαλκανικές χώρες και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Το χαμηλότερο ποσοστό παρατηρείται ανάμεσα στις μετανάστριες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία που επενδύουν λιγότερο στο ζήτημα της εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας. Πάντως, το επίπεδο γνώσεων όσον αφορά στη γραφή της ελληνικής γλώσσας είναι πολύ χαμηλό σε όλες τις ηλικιακές ομάδες.

Με βάση την εικόνα των δεδομένων, διαφαίνεται ότι οι περισσότερες γυναίκες μαθαίνουν να μιλούν τα ελληνικά είτε στην εργασία τους είτε με ατομική προσπάθεια, ενώ οι οργανωμένες δομές εκπαίδευσης της ελληνικής γλώσσας δεν αποτελούν συχνό τόπο εκμάθησης. Εξάλλου, όσα περισσότερα χρόνια έχουν παραμείνει οι γυναίκες στην Ελλάδα, τόσο καλύτερη είναι η ικανότητά τους να καταλαβαίνουν, να μιλούν, να διαβάζουν και να γράφουν στην ελληνική γλώσσα.

Σχετικά με τα μελλοντικά σχέδια των μεταναστριών γυναικών, διαπιστώθηκε ότι σχεδόν οι μισές από τις Αλβανίδες, τις γυναίκες από τις Βαλκανικές χώρες και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ επιθυμούν να μείνουν για πάντα στη χώρα μας. Αντίθετα, οι μετανάστριες από τις Φιλιππίνες και την Πολωνία απάντησαν στην πλειοψηφία τους ότι σκοπεύουν να γυρίσουν στη χώρα τους. Επιπλέον, η οικογενειακή διαμονή επιδρά θετικά και έτσι οι μετανάστριες που βρίσκονται στην Ελλάδα μαζί με τους γονείς τους, το σύζυγο/σύντροφό τους και κυρίως τα παιδιά τους σκοπεύουν πιο συχνά να μείνουν στην Ελλάδα για πάντα από ότι οι μετανάστριες που είτε ζουν στην Ελλάδα μόνες τους, είτε μόνο με το σύζυγο/σύντροφό τους ή τέλος εργάζονται ως εσωτερικές σε σπίτια. Οι γυναίκες, εξάλλου, που επιθυμούν

να μείνουν για πάντα στη χώρα μας γνωρίζουν καλύτερα την ελληνική γλώσσα και επενδύουν στο ζήτημα αυτό.

Η θέση των μεταναστριών στην αγορά εργασίας

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να αναλύσουμε και να δώσουμε απαντήσεις –με καταφατική ή αρνητική διάσταση– αναφορικά με το φαινόμενο της οικονομικής μετανάστευσης στη χώρα μας. Εμπειριστατωμένες έρευνες, που έχουν διεξαχθεί κατά τις τελευταίες δυο δεκαετίες, επιχειρούν να δώσουν απαντήσεις στο ερώτημα της θετικής ή αρνητικής συμβολής στην ελληνική οικονομία, της μεταναστευτικής εργασίας, αλλά και του βαθμού και τρόπου ενσωμάτωσης του μεταναστευτικού πληθυσμού στην ελληνική κοινωνία και οικονομική ζωή.

Αναφορικά με την *εργασιακή κατάσταση* των γυναικών παρατηρούμε ότι 68,8% εργάζονταν την περίοδο που διεξήχθη η έρευνα και μόλις 3,6% εργάζονταν, αλλά επιθυμούσαν να αλλάξουν εργασία. Από τις υπόλοιπες γυναίκες, 11,2% δεν ήθελαν ή δεν μπορούσαν να εργαστούν και 15,2% ήταν άνεργες. Τα ποσοστά απασχόλησης διαφοροποιούνται ανάμεσα στις γυναίκες, καθώς οι γυναίκες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες εμφανίζουν την υψηλότερη τιμή (93,5%). Στις υπόλοιπες εθνοτικές ομάδες τα ποσοστά μειώνονται και κυμαίνονται γύρω στο 70%. Οι μετανάστριες από την Αλβανία και τις χώρες των Βαλκανίων παρουσιάζουν ποσοστά ανεργίας γύρω στο 15% (15,2% και 14,5% αντίστοιχα), ενώ οι γυναίκες από την πρώην Σοβιετική Ένωση κατέχουν το υψηλότερο ποσοστό (19,8%). Ενδιαφέρον, ωστόσο, παρουσιάζει το γεγονός ότι η ανεργία στις γυναίκες από την Πολωνία και τις Φιλιππίνες είναι σχεδόν μηδαμινή (3,2%).

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, συμφωνούν με τις Έρευνες του Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ, αναφορικά με τις επαγγελματικές κατηγορίες που συναντάμε τις γυναίκες μετανάστριες. Στη χώρα μας, οι γυναίκες μετανάστριες απασχολούνται σε χαμηλά αμειβόμενες, ανειδίκευτες εργασίες, καλύπτοντας θέσεις που συνήθως οι Ελληνίδες απορρίπτουν. Η πλειοψηφία των μεταναστριών εργάζεται ως οικιακό, βοηθητικό, παραϊατρικό προσωπικό, απασχολείται με τη φύλαξη παιδιών και ηλικιωμένων και αντικαθιστά την Ελληνίδα νοικοκυρά σε όλες τις οικιακές εργασίες. Επίσης, οι περισσότερες εργαζόμενες γυναίκες είναι ανασφάλιστες, έχουν χαμηλές αποδοχές αμείβονται χαμηλά, ενώ συχνά εργάζονται πέραν του κανονικού ωραρίου.

Σε σχέση με την υπηκοότητα, οι Αλβανίδες γυναίκες δήλωσαν σε μεγαλύτερο ποσοστό ότι εργάζονται ως καθαρίστριες /οικιακοί βοηθοί/ baby sitter (63,6%) συγκριτικά με τις υπόλοιπες εθνοτικές ομάδες μεταναστριών, που αν και εμφανίζουν και αυτές υψηλά ποσοστά (40%-50%) σε αυτήν την επαγγελματική κατηγορία έχουν υψηλότερα ποσοστά στην κατηγορία «παροχή υπηρεσιών»: 26,9% των μεταναστριών από τις Βαλκανικές χώρες, 30,0% των γυναικών από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ενώ μόνο 16,4% από τις Αλβανίδες περιλαμβάνονται στην κατηγορία αυτή. Επιπλέον, τα έτη παραμονής των μεταναστριών στη χώρα μας δεν φαίνεται να επηρεάζουν το είδος της εργασίας που ασκούν

Διερευνώντας τις *συνθήκες απασχόλησης* εξετάζουμε αρχικά τον τρόπο που αμείβονται οι μετανάστριες. Η πλειοψηφία των μεταναστριών πληρώνονται με μεροκάματο (50,6%), ενώ το 41,7% αμείβεται σε μηνιαία βάση (μισθό). Τέλος, μόλις το 7,7% των μεταναστριών δήλωσαν ότι είναι αυτοαπασχολούμενες. Συγκεκριμένα η πλειοψηφία των μεταναστριών από την Αλβανία (58,6%) και από τις Βαλκανικές χώρες (50,9%) πληρώνονται με μεροκάματο, σε αντίθεση με την πλειοψηφία των μεταναστριών από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (60,6%), την Πολωνία και τις Φιλιππίνες (60,7%) που πληρώνονται σε μηνιαία βάση, γεγονός

που αναμφίβολα συνδέεται και με το είδος του επαγγέλματος που αυτές ασκούν (μεγαλύτερη συχνότητα οικιακών βοηθών).

Εξετάζοντας το ζήτημα της κοινωνικής ασφάλισης των γυναικών του δείγματος, 42,5% απάντησε ότι δεν έχει καμιά ασφάλιση σήμερα. Οι υπόλοιπες είναι ασφαλισμένες κυρίως στο Ι.Κ.Α. (49,1%) και ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 8,5% έχει άλλου είδους ασφάλιση, όπως Ο.Γ.Α. (1,5%), Τ.Ε.Β.Ε. (4,9%), ΤΣΑ (1,1%) και ιδιωτική ασφάλιση (1,0%). Συσχετίζοντας την εργασιακή κατάσταση των μεταναστριών με το αν έχουν ή όχι ασφάλιση και τι είδους ταμείο έχουν, παρατηρείται ότι μεγάλο ποσοστό (37,5%) μεταναστριών παρότι εργάζεται ή εργάζεται και ψάχνει παράλληλα για άλλη δουλειά (162 από τις 432 μετανάστριες) δεν είναι ασφαλισμένο σε κάποιο ταμείο.

Όπως διαπιστώθηκε, η πλειοψηφία των γυναικών δεν είναι ασφαλισμένη εξαιτίας της άρνησης του/της εργοδότη/-τριας (31,8%). Σημαντικό ποσοστό μεταναστριών, ωστόσο, δήλωσε ότι επιλέγει να μένει ανασφάλιστο, καθώς η χρηματική επιβάρυνση της ασφάλειας επιβαρύνει τις ίδιες τις μετανάστριες (27,7%). Επίσης, υψηλό ποσοστό γυναικών δήλωσε ότι δεν έχει ασφάλεια εξαιτίας της μη σταθερής απασχόλησής τους (26,4%), ενώ μόνο το 10,0% απάντησε ότι λόγω της γραφειοκρατίας αδυνατεί να ασφαλιστεί. Χαρακτηριστικό είναι εξάλλου ότι οι γυναίκες που απασχολούνται ως καθαρίστριες/ οικιακοί βοηθοί/ baby sitter αποτελούν και το μεγαλύτερο ποσοστό ανασφάλιστων γυναικών.

Με βάση τα δεδομένα της έρευνας, η πλειοψηφία των μεταναστριών του δείγματος, ανεξάρτητα από την εργασιακή τους κατάσταση, επιθυμεί στο μέλλον να δημιουργήσει τη δική της επιχείρηση. Αναφορικά με την επιχειρηματικότητα και τη χώρα υπηκοότητας των μεταναστριών δεν εμφανίζεται σημαντική συσχέτιση. Αντίθετα, η επιθυμία των γυναικών για επιχειρηματικότητα εξαρτάται άμεσα από την ηλικία τους. Όπως διαπιστώθηκε, οι μικρότερες σε ηλικία γυναίκες (18-39 χρόνων) σκοπεύουν να κάνουν τη δική τους επιχείρηση σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι οι γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας (40+ χρόνων).

Ωστόσο, η δημιουργία μιας μικρής επιχείρησης, φαίνεται, ότι αποτελεί για τις γυναίκες μετανάστριες, όχι μόνο έναν τρόπο να αποφύγουν τις διακρίσεις και τις διάφορες εργασιακές επιπλοκές, αλλά και μια δίοδο διευκόλυνσης της κοινωνικής τους ένταξης στη χώρα υποδοχής. Η πλειοψηφία των γυναικών που σκοπεύουν να μείνουν στην Ελλάδα ή να γυρίσουν στη χώρα τους, εάν οι συνθήκες ζωής εκεί καλύτερέσουν, απάντησε ότι επιθυμεί μελλοντικά να κάνει τη δική της επιχείρηση.

Αξίζει ωστόσο να επισημανθεί, ότι το σύνολο σχεδόν (91,9%) των γυναικών μεταναστριών απάντησε ότι δεν έχει παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα/ σεμινάριο επαγγελματικής κατάρτισης ή επιμόρφωσης στην Ελλάδα. Επίσης, ενδεικτικό είναι ότι από τις απαντήσεις των γυναικών προέκυψε ότι ο λιγότερο δημοφιλής τρόπος εξεύρεσης εργασίας (2,6%) είναι μέσα από Δομές Υποστήριξης της Απασχόλησης (ΟΑΕΔ, συμβουλευτικά κέντρα).

Σύμφωνα με τα δεδομένα μας, οι περισσότερες γυναίκες δε στέλνουν χρήματα στην πατρίδα τους (59,4%), γεγονός που οφείλεται στο υψηλό ποσοστό γυναικών που έχει έρθει και ζει στην Ελλάδα με μέλος-η της οικογένειάς τους. Εξάλλου, όσες απάντησαν ότι στέλνουν χρήματα, ως κυριότερο λόγο αναφέρουν «τη συντήρηση της οικογένειάς τους».

Επίπεδο εκπαίδευσης των μεταναστριών και απασχόληση

Γενικά, παρατηρούμε ότι το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης που παρουσιάζουν οι μετανάστριες αποτελεί παράγοντα που δεν επιδρά στην εργασιακή κατάστασή τους, καθώς οι περισσότερες ασκούν επαγγέλματα που λίγη ή ελάχιστη σχέση έχουν με τις δεξιότητές τους.

Ο συσχετισμός των σπουδών με τη διάθεση για επιχειρηματική δράση αξιολογείται ως σημαντική παράμετρος, καθώς οι σπουδές που έχουν κάνει οι μετανάστριες, μπορεί να σχετίζονται με την επιχείρηση που θα επιθυμούσαν να δημιουργήσουν, ώστε να μπορέσουν ευκολότερα να ασκήσουν τις δεξιότητές τους. Παράλληλα, όμως, δεν πρέπει να παραβλέπουμε ότι σε μεγάλο βαθμό το σχετικά υψηλότερο μορφωτικό επίπεδό τους, τις βοηθά να ενημερώνονται και να παρακολουθούν καλύτερα τα σχετικά προγράμματα και τις ευκαιρίες που προκύπτουν. Από τις απαντήσεις προκύπτει, επίσης, ότι ένα μικρό, αλλά εξαιρετικά ενδιαφέρον ποσοστό 6,2% των μεταναστριών με σπουδές πέραν των 13 χρόνων θα ενδιαφέρονταν να δημιουργήσουν επιχείρηση σε μια άλλη χώρα πέραν της Ελλάδας ή τη χώρα προέλευσής τους.

Η διεθνής συζήτηση γύρω από τη γυναικεία μετανάστευση, τη θηλυκοποίηση της μετανάστευσης, τις επιδράσεις που ασκεί η οικονομική μετανάστευση στην ευημερία είναι τεράστια, με συχνά, αλληλοσυγκρουόμενα συμπεράσματα. Σκοπός της παρούσας έρευνας δεν είναι η παραδοχή ή η άρνηση αυτών, αλλά μια πρώτη παρουσίαση των δεδομένων που αφορούν τις συνθήκες εγκατάστασης, διαβίωσης και εργασίας των μεταναστριών στην Ελλάδα.